

УДК 340.1:340.2:340.3

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3\(69\)-841-849](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3(69)-841-849)

Бровко Наталія Іванівна доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>

Терещук Микола Миколайович кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>

МАТЕРІАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ ДИХОТОМІЇ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРЕДМЕТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті здійснюється комплексний теоретико-правовий аналіз предмета правового регулювання та категорії інтересу як ключових елементів матеріальних концепцій дихотомії права на публічне і приватне. Простежується еволюція наукових підходів до розмежування публічного та приватного права, починаючи з класичних положень римського права та доктрини Ульпіана й завершуючи концепціями представників юриспруденції інтересів і сучасної правової науки. Обґрунтовується, що предмет правового регулювання відображає якісну специфіку відповідних суспільних відносин, тоді як публічний або приватний інтерес визначає їх соціальну спрямованість і характер правового впливу.

Особливу увагу приділено з'ясуванню взаємозв'язку між предметом правового регулювання та інтересом як критеріями розмежування права, а також їх ролі у формуванні галузевої структури правової системи. Доводиться, що ізольоване застосування лише одного з названих критеріїв не забезпечує достатньої теоретичної визначеності дихотомії права, оскільки предмет правового регулювання та інтерес взаємно доповнюють один одного і мають розглядатися у системній єдності. У цьому контексті підкреслюється значення матеріально-правових характеристик правовідносин для розуміння природи публічно- та приватноправових засад правового регулювання.

Зроблено висновок, що ефективно розмежування публічного і приватного права можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує аналіз предмета правового регулювання, характеру охоронюваного інтересу та функціонального призначення відповідних правових норм. Такий підхід дає змогу

подолати однобічність окремих матеріальних концепцій і створює теоретичне підґрунтя для подальшого вдосконалення системи права в умовах трансформації сучасних суспільних відносин.

Ключові слова: предмет правового регулювання, охоронюваний інтерес, дихотомія права, публічне право, приватне право, матеріальні концепції права

Brovko Nataliia Ivanivna Doctor of Legal Sciences, Professor of the Department of Constitutional Law and Theoretical-Legal Disciplines, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>

Tereshchuk Mykola Mykolaiovych Candidate of Legal Sciences, Senior Lecturer of the Department of Constitutional Law and Theoretical-Legal Disciplines, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>.

MATERIAL CONCEPTS OF THE DICHOTOMY OF LAW IN THE CONTEXT OF THE SUBJECT OF LEGAL REGULATION

Abstract. The article presents a comprehensive theoretical and legal analysis of the object of legal regulation and the category of interest as key elements of material conceptions of the dichotomy of law into public and private. The evolution of scholarly approaches to distinguishing between public and private law is traced, beginning with the classical principles of Roman law and Ulpian's doctrine, and extending to the concepts developed by representatives of the jurisprudence of interests and modern legal science. It is argued that the object of legal regulation reflects the qualitative specificity of the corresponding social relations, while the public or private interest determines their social orientation and the nature of legal influence.

Particular attention is paid to the interrelation between the object of legal regulation and interest as criteria for distinguishing law, as well as their role in shaping the sectoral structure of the legal system. It is demonstrated that the isolated application of only one of these criteria does not provide sufficient theoretical clarity for the dichotomy of law, since the object of legal regulation and interest complement each other and should be considered in systemic unity. In this context, the importance of the material-legal characteristics of legal relations is emphasized for understanding the nature of public and private law foundations of legal regulation.

The article concludes that effective differentiation between public and private law is possible only through a comprehensive approach that combines analysis of the object of legal regulation, the nature of the protected interest, and the functional purpose of the relevant legal norms. Such an approach allows overcoming the one-sidedness of individual material conceptions and provides a theoretical basis for further improvement of the legal system amid the transformation of modern social relations.

Keywords: object of legal regulation, protected interest, law dichotomy, public law, private law, material conceptions of law

Постановка проблеми. Важливим моментом для розуміння природи дихотомії права є визначення її функціональних меж.

Для цього необхідно, за допомогою критеріїв розмежування права на приватне та публічне, здійснити аналіз окремих матеріальних теорій поділу права.

При цьому слід звернути увагу як на матеріальні, так і процесуальні аспекти дихотомії права, зважаючи на те, що поділ права на публічне та приватне проявляється не лише у змісті та характері правовідносин, а й у способах їх правового регулювання, механізмах реалізації та формах судового захисту, які істотно відрізняються залежно від того, чи йдеться про реалізацію приватного інтересу, чи про здійснення публічної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти матеріальних концепцій дихотомії права висвітлюються такими українськими ученими як П.М. Рабінович, М.І. Козюбра, Н.К. Шаптала, С.П. Погребняк, О.Ф. Скакун та іншими. Особливу увагу цим питанням приділяли такі видатні вчені, як Р. фон Єрінг, Ф. Гек, Г.Зомло та К. Бергбом, Ф. К. фон Савіньї та інші. Але ця проблема й досі не систематизована і розроблена не в повному обсязі.

Мета статті полягає у теоретико-правовому аналізі предмета правового регулювання та категорії інтересу як взаємопов'язаних критеріїв дихотомії права на публічне і приватне, а також обґрунтування доцільності їх комплексного застосування для розмежування відповідних правових підсистем у сучасній правовій доктрині.

Виклад основного матеріалу. Прихильники матеріальних концепцій поділу права на приватне та публічне в основу своїх теорій ставлять такі критерії його розмежування як предмет і зміст відносин, врегульованих правом.

Крім цього, застосовуючи матеріальні критерії, в межах предмету вчені виокремлюють категорію інтересу, тобто отримання користі суб'єктами права, а також поділ прав на майнові та особисті.

Слід зазначити, що матеріальні концепції, в порівнянні з формальними, з'явилися набагато раніше та стали підґрунтям для подальших наукових розробок з проблеми дихотомії права.

На підставі критеріїв розмежування приватного та публічного права можна дійти висновку, що автори матеріальних концепцій спираються в своїх теоріях безпосередньо на зміст і предмет суспільних відносин, що регулюються правом.

Так, П.М. Рабінович визначає матеріальні теорії як такі, які звертають увагу на зміст правовідносин [1, с. 127].

С.П. Погребняк переконаний, що матеріальні теорії пов'язані з предметом правового регулювання [2, с. 9].

Такі тези уточнює О.Ф. Скакун, яка вказує, що прихильники матеріальних концепцій в основу поділу права ставлять на лише зміст правовідносин, а й їхній предмет [3, с. 256-258].

Вірно підмічає М.І. Козюбра, який вважає, що предмет і зміст правовідносин, на підставі яких сформувалися матеріальні теорії права, відповідають предмету правового регулювання, як критерію розмежування права [4, с. 213-216].

Виходячи з цього, К. Гарейс поділяє матеріальні концепції дуалізму права на дві групи.

До першої автор відносить теорії, які пов'язують поділ права з предметом правового регулювання, публічним та приватним інтересом, а до іншої – права майнового чи особистого немайнового характеру [5, с. 26].

Основоположником матеріальної теорії, в основу якої покладений критерій інтересу, зазвичай, вважають римського юриста Ульпіана.

Саме йому належить вислів: «Дослідження права поділяється на дві частини: публічне та приватне (право). Публічне право, яке (відноситься) до положення римської держави, приватне, яке (відноситься) до користі окремих осіб. Існує корисне в суспільних відносинах і корисне в приватних відносинах» [6, с. 23].

Слід зазначити, що, виходячи з такого твердження, Ульпіан намагався визначити та віднести норми права, що регулюють суспільні відносини, до приватного та публічного.

З цього приводу варто погодитись з О.В. Макухом, який зазначає, що ідеї Ульпіана, перш за все, носять практичний характер, оскільки вони формують основу для процесу правотворчості [7, с. 432].

Погоджуючись з вищевикладеним, С.П. Погребняк відзначає, що розробка Ульпіана стала базисом для подальшої класифікації такого правового явища як дихотомія права [2, с. 5].

Так, в межах матеріальної теорії права сформувалися два основні напрямки.

Як зазначає Н.К. Шаптала, представники першого напрямку є прихильниками концепції розподілу охоронюваного інтересу, а представники іншого напрямку в основу своїх теорій вкладають критерій майнових та особистих немайнових відносин [8, с. 761].

Концепцію поділу права за охоронюваним інтересом у юридичній науці обґрунтовували Р. фон Єрінг, Ф. Гек, Г.Зомло та К. Бергбом, які виходили з того, що визначальним критерієм систематизації права є характер інтересу, що підлягає правовій охороні (публічний або приватний).

Р. фон Єрінг, продовжуючи та розвиваючи ідеї Ульпіана, критикує формальні концепції поділу права. Основу його поглядів складає категорія інтересу, при чому він розглядає її як з «матеріальної» так і з «формальної» сторін. При цьому критиці піддається «формальна» сторона інтересу, тобто ініціатива його захисту.

Аналізуючи «формальну» сторону інтересу, Р. фон Єрінг вказує, що не завжди в нормах позитивного права прямо вказується, за чиєю ініціативою має відбуватися захист інтересу [9, с. 11].

При цьому автор наголошує, що саме нормативне визначення юридичних засобів забезпечення ініціативи захисту інтересу є основою «формального» підходу до розмежування права [9, с. 11].

Таким чином, Р. фон Єрінг розуміє критерій інтересу виключно з «матеріальних» позицій.

Погоджуючись з твердженням Ульпіана про принцип поділу права на приватне та публічне, він визначає суспільний та особистий інтереси, ставлячи їх в основу розмежування права.

Під суспільним інтересом Р. фон Єрінг розуміє зміст відносин між державою та приватними особами [9, с. 12].

Виходячи з таких положень, можна дійти висновку, що сферу дії публічного права утворюють органи державної влади, як суб'єкти правовідносин, а також публічний інтерес, що є інтересом суспільства.

Ототожнюючи цивільне право з приватним [9, с. 10], Р. фон Єрінг визначає сферу його дії за двома складовими, до числа яких відносить приватні особи-учасники правовідносин та приватний інтерес, що складає зміст правовідносин [9, с. 12].

З іншої сторони, аналізуючи сферу дії публічного права, Р. фон Єрінг вказує лише на виконання обов'язків, покладених на підвладних осіб з боку держави для досягнення публічного інтересу [9, с. 12].

Підхід до розмежування публічного та приватного права шляхом порівняння складу правовідносин зазнав різкої критики з боку Г. Кельзена, який доводив, що суб'єкти, об'єкти та зміст правовідносин не є специфічними ознаками жодної з підсистем права і не можуть слугувати надійним критерієм їх розмежування.

Він справедливо зазначає, що у випадку існування у складі приватно-правових відносин суб'єкта, об'єкта, юридичного обов'язку та суб'єктивного права, аналогічний склад має бути і у публічно-правових. Тому відсутність такого елемента публічних правовідносин як суб'єктивне право в учасника таких правовідносин ставить під сумнів таку теорію [10, с. 230].

Ми підтримуємо таку думку, оскільки зміст правовідносин складається не лише з юридичних обов'язків, а й з суб'єктивних прав. Тому розглядати поділ права на приватне та публічне вимагає порівняння аналогічних елементів обох досліджуваних явищ.

Таким чином, можна погодитися з думкою про те, що в своїх розробках Р. фон Єрінг робить акцент на взаємопроникнення таких елементів, як зміст правовідносин та способи їхнього захисту.

Вагомий внесок у розробку категорії інтересу зробив Ф. Гек.

На його думку, основною ціллю права є визначення межі інтересів кожного суб'єкта, а також встановлення принципів розмежування інтересів цих суб'єктів [11, с. 61].

Ф. Гек, розглядаючи категорію інтересу як основу своєї теорії, вважає, що суб'єкт правовідносин є обмеженим в своїх інтересах, оскільки не володіє усією сукупністю засобів для їхнього досягнення.

Виходячи з цього, виникає право вибору для реалізації власних інтересів, але цей вибір обмежується правом, яке знаходиться у тісному взаємозв'язку з інтересом. На думку Ф. Гека, імперативні вказівки, що зазначені у нормах права, мають на меті розмежування інтересів суб'єктів правовідносин у випадку їхнього зіткнення [11, с. 156].

Інтерес особи Ф. Гек розглядає у невід'ємному поєднанні з моральністю. Кожен суб'єкт правовідносин, володіючи власним рівнем моральності, оцінює свої діяння та діяння інших суб'єктів правовідносин, що призводить до того, що у особи виникає необхідність узгодження власних інтересів з інтересами інших осіб. Але суб'єктивного ставлення до ситуації, коли виникає конфлікт інтересів є недостатньо, тому виникає необхідність зовнішнього впливу на таку ситуацію. Таку функції здійснюють норми права – правила поведінки, встановлені державою, що встановлюють межу інтересів особи.

Узагальнюючи вищевикладене, Ф. Гек доходить висновку, що за допомогою норм моралі оцінюються інтереси, а за допомогою норм права здійснюється їхнє розмежування [11, с. 61].

Таким чином, моральність є основою виникнення обов'язку особи поважати чужі інтереси, а норми права породжують виникнення прав та обов'язків юридичного характеру по відношенню до інших суб'єктів правовідносин.

Слід зазначити, що розглядаючи інтерес, Ф. Гек не вважає його єдиним критерієм поділу права на приватне та публічне.

На його думку, поряд з інтересом має існувати ще один критерій – воля суб'єкта реалізувати цей інтерес.

Так, Ф. Гек вважає, що приватне право надає можливість вільно використовувати способи користування благами для задоволення інтересу суб'єкта, а в той же час публічне право не може регулювати такий вид відносин [11, с. 185].

Таким чином, головною ідеєю теорії Ф. Гека є не лише використання категорії інтересу при поділі права на приватне та публічне, а й свободу вибору суб'єкта права при реалізації даного інтересу.

Ідеї Ф. Гека виклакали неоднозначні відгуки з боку інших теоретиків права.

Зокрема, Г. Зомло вважає таку теорію такою, що не відповідає науці, оскільки, на його думку, Ф. Гек неправильно розуміє природу права, що й породжує неправильне визначення критерію його розмежування [12, с. 539].

Крім цього, як влучно вказує Г. Зомло, речовий елемент у критерії розмежування права є неприпустимим, оскільки речі можуть бути у власності не лише приватних осіб, а й у власності держави [12, с. 541].

Справедливо критикує Ф. Гека й К. Бергбом. На його думку поширення теорії матеріального права на всю сферу правовідносин є неправильним, тому що при цьому не враховуються нематеріальні об'єкти, які входять у зміст правовідносин [13, с. 232].

На нашу думку, теорія Ф. Гека має ряд своїх недоліків, оскільки спрямована на те, що суб'єкти правовідносин, при загальній згоді та домовленості здатні самостійно розмежувати інтереси та уникнути конфлікту.

Ми вважаємо, що таке положення є неправильним, оскільки, як свідчить юридична практика, не завжди воля суб'єкта задовольнити як свої, так і чужі інтереси, а також відновлення порушених інтересів є критерієм розмежування права.

Так, ст. 109 Сімейного кодексу України вказує на те, що незважаючи на спільну згоду подружжя, яке має дітей, на розірвання шлюбу, таке розірвання здійснюється виключно судом [14].

Ч. 7. ст. 474 Кримінального процесуального кодексу України визначає підстави, за яких суд відмовляє у затвердженні угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим [15].

При цьому особливу увагу заслуговує п. 2. ч. 7. ст. 474 Кримінального процесуального кодексу України, де вказується про те, що умови угоди не відповідають інтересам суспільства, сторін чи інших осіб [15].

Звідси випливає, що держава через суд бере на себе повноваження визначати межі інтересів сторін таких угод, незважаючи на те, що самі сторони такої згоди досягли.

Прихильником таких ідей вважається відомий вчений Ф. К. фон Савіньї.

У своїх працях про дихотомію права, в основу його поділу ставить інтерес [16, с.3]. Зокрема, підтримуючи положення Ульпіана про поділ права на приватне та публічне, він визначає приватне право як регулятор приватно-правових відносин, а публічне – відносин державного характеру [16, с.3].

Публічне право спрямоване на забезпечення інтересів держави, але для досягнення цієї мети слід врахувати інтереси народу. Цьому сприяє розвиток позитивного права, що приймається державою та цілком задовольняє інтереси суспільства [16, с. 7].

При цьому держава забезпечує свої власні інтереси шляхом відстеження прогалин у суспільних відносинах та усуває їх позитивним правом і, тим самим, застосовує державний примус у випадку невиконання зобов'язань, що покладаються на учасників суспільних відносин [16, с. 8].

На нашу думку, Ф. К. фон Савіньї, аналізуючи місце та роль публічного права у регулюванні суспільних відносин органічно поєднує категорії

«встановлення права» та «санкціонування права» для досягнення суспільно-державного консенсусу, метою якого є досягнення інтересу держави.

З іншого боку, Ф. К. фон Савіньї вважає хибною тезу про те, що приватне право спрямоване лише на регулювання відносин між фізичними особами [16, с. 1].

Розглядаючи приватне право, він вказує, що його метою є регулювання матеріальних інтересів окремих осіб, без суттєвого впливу держави на відносини, що виникають з цього приводу [16, с. 4].

Таким чином, у концепції Ф. К. фон Савіньї яскраво прослідковується інтерес, як критерій поділу права на приватне та публічне, при цьому його бачення приватного та публічного права засноване на працях античних мислителів і суттєво не відрізняється.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що дихотомія права на публічне та приватне має багатовимірний характер і не може бути адекватно пояснена виключно через один критерій розмежування. Аналіз матеріальних концепцій показав, що предмет правового регулювання та характер охоронюваного інтересу виступають взаємопов'язаними елементами, які відображають як об'єктивні властивості відповідних суспільних відносин, так і їх соціально-ціннісну спрямованість.

Таким чином, найбільш обґрунтованим є комплексний підхід до розмежування публічного і приватного права, який поєднує аналіз предмета правового регулювання, характеру охоронюваного інтересу та особливостей правового методу. Такий підхід створює належне доктринальне підґрунтя для подальшого розвитку теорії системи права та сприяє більш послідовному застосуванню дихотомії публічного і приватного права у правотворчій та правозастосовній діяльності.

Література:

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Львів: Край, 2007. 412 с.
2. Погребняк С.П. Поділ права на публічне та приватне (загальнотеоретичні аспекти). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. № 12. 2006. С. 3-17.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
4. Козюбра М.І. Загальна теорія права : підручник / за ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
5. Gareis Karl von. Enzyklopädie und Methodologie der Rechtswissenschaft : Einleitung in die Rechtswissenschaft. Giessen: Emil Roth, 1900. 217 p.
6. Digesta Iustiniani Augusti / recognovit Th. Mommsen, retractavit P. Krüger. Corpus iuris civilis. Berolini : Weidmann, 1870–1895. Vol. 1–3. 2934 p.
7. Макух О.В. Вихідні засади співвідношення приватного та публічного при правовому регулюванні. *Форум права*. 2012. №2. – С. 432-436.
8. Шапгала Н.К. Принципи розмежування приватного та публічного права при регулюванні фінансових відносин. *Форум права*. 2012. № 2. С. 759-762.
9. Jhering R. von. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung: in 3 Bänden. – Bd. 1. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1852. 372p.

10. Kelsen H. Pure Theory of Law. Berkeley : University of California Press, 1967. 364 p.
11. Heck Philipp. Das Problem der Rechtsgewinnung. — Tübingen : Mohr Siebeck, 1912. 52 s.
12. Somló F. Juristische Grundlehre. — Leipzig : Meiner, 1917. S. 214–220 556 s.
13. Bergbohm K. Jurisprudenz und Rechtsphilosophie. Leipzig : Duncker & Humblot, 1892. S. 268–275 566 s.
14. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 26.02.2026).
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.02.2026).
16. Savigny, Friedrich Carl von. System des heutigen römischen Rechts. Band 1. Berlin: Veit und Comp., 1840. 429 s.

References:

1. Rabinovych, P. M. (2007). *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy* [Fundamentals of General Theory of Law and State]. Lviv: Krai [in Ukrainian].
2. Pohrebniak, S. P. (2006). Podil prava na publichne ta pryvatne (zahalnoteoretychni aspekty) [Division of law into public and private (general theoretical aspects)]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya*, 12, 3–17 [in Ukrainian].
3. Skakun, O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law]. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
4. Koziubra, M. I. (Ed.). (2015). *Zahalna teoriia prava* [General Theory of Law]. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
5. Gareis, K. von. (1900). *Enzyklopädie und Methodologie der Rechtswissenschaft*. Giessen: Emil Roth.
6. Digesta Iustiniani Augusti. (1870–1895). In Th. Mommsen & P. Krüger (Eds.), *Corpus iuris civilis* (Vols. 1–3). Berolini: Weidmann.
7. Makukh, O. V. (2012). Vykhidni zasady spivvidnoshennia pryvatnoho ta publichnoho pry pravovomu rehuliuvani [Basic principles of correlation between private and public law in legal regulation]. *Forum prava*, 2, 432–436 [in Ukrainian].
8. Shaptala, N. K. (2012). Pryntsypy rozmezhuvannia pryvatnoho ta publichnoho prava pry rehuliuvani finansovykh vidnosyn [Principles of differentiation between private and public law in financial regulation]. *Forum prava*, 2, 759–762 [in Ukrainian].
9. Jhering, R. von. (1852). *Geist des römischen Rechts* (Vol. 1). Leipzig: Breitkopf und Härtel.
10. Kelsen, H. (1967). *Pure Theory of Law*. Berkeley: University of California Press.
11. Heck, P. (1912). *Das Problem der Rechtsgewinnung*. Tübingen: Mohr Siebeck.
12. Somló, F. (1917). *Juristische Grundlehre*. Leipzig: Meiner.
13. Bergbohm, K. (1892). *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Leipzig: Duncker & Humblot.
14. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]. (2002). Law of Ukraine No. 2947-III. Retrieved February 26, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> [in Ukrainian].
15. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. (2012). Law of Ukraine No. 4651-VI. Retrieved February 26, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
16. Savigny, F. C. von. (1840). *System des heutigen römischen Rechts* (Vol. 1). Berlin: Veit und Comp.

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026